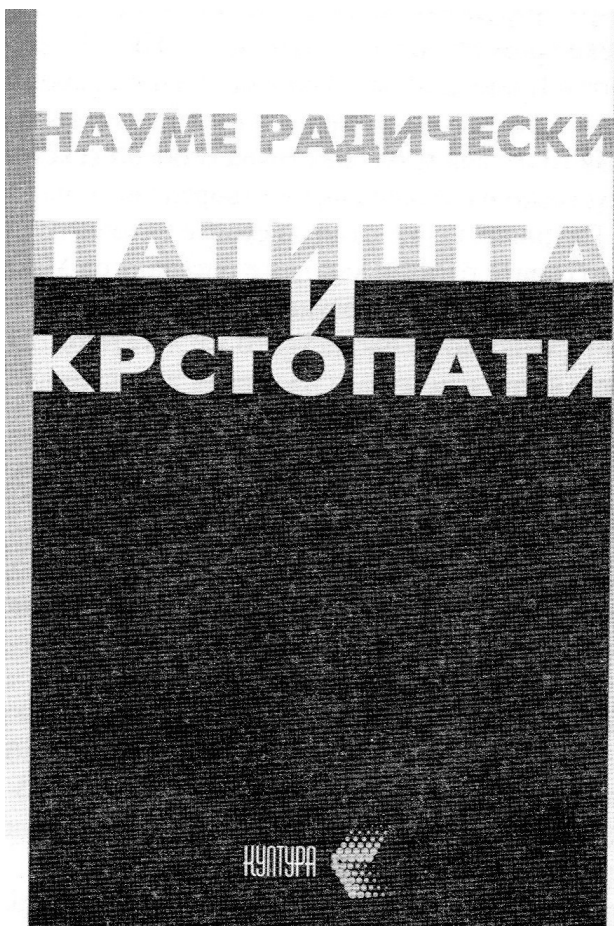

КУЛТУРЕН

ЖИВ

4/2005

Науме Радически

ПАТИШТА И КРСТОПАТИ

Култура, Скопје, 2004

Страниците на книгата којашто универзитетскиот професор Науме Радически ја објави во 2004 година со наслов „Патишта и крстопати“ се исполнети со книжевно-историски, критички и есеистички трудови кои се однесуваат на прашања поврзани со јужнословенските книжевности. Ова, впрочем, го експлицира и самиот поднаслов на книгата („Низ јужнословенските книжевности“) која ја доби книжевната награда „Димитар Митрев“ од Друштвото на писателите на Македонија за 2004 година. Вака конципираната книга на Радически не е случајна ниту, пак, е изненадувачка, туку напротив е намерна и очекувана, зашто тој веќе долго време на скопскиот Универзитет го предава предметот Современи јужнословенски книжевности. Токму од тоа произлезе и еден ваков труд исполнет со студии и есеи работени во периодот од 1976 до 2001 година, односно во временски интервал од 25 години.

Книгата „Патишта и крстопати“ се состои од четири дела: „Процеси, аспекти, портрети“, „Општи и индивидуални имаголошки позиции“, „Паралелни читања“ и „Критички разгледи и релации“. Во сите нив се обработуваат теми за кои е карактеристичен, како што веќе рековме, јужнословенскиот книжевен предзнак, а при читањето на книгата се добива впечаток дека, сепак, во неа доминираат прашањата за меѓусебниот однос на македонската и преостанатите јужнословенски книжевности (словенечката, хрватската, српската, црногорската, босанско-херцеговската и бугарската).

Првиот дел од книгата со заглавие „Процеси, аспекти, портрети“ се занимава со конкретни книжевно-историски и книжевно-дескриптивни прашања коишто се суштински за одделни автори од јужнословенскиот книжевен простор. Така, овде се среќаваме со студии кои ги елаборираат прашањата за историските нивоа и хоризонти на „Горски венец“ од Петар Петровиќ Његош, библиските мотиви во поезијата на Милутин Боиќ, легендарното и митското - проекција на борбено-револуционерните поетски идеи во поезијата на Владимир Назор од периодот на НОВ, модернистичкото искуство на српските поети во годините непосредно по Првата светска војна и драмското искуство на Милош Црњански. Една студија од овој дел на книгата е посветена на нобеловецот Иво Андриќ, а во неа се врши еден сублимиран приказ на творештвото на овој познат и признат писател. Исто така, во еден посебен текст Радически се задржува на поетот од НОБ - Бранко Ќопиќ. Во врска со првиот дел на книгава, би кажале дека авторот извршил солидни книжевно-историски, но и критички анализи на проблемите со кои се зафатил, а на одредени места дури и нуди, би рекле, мошне смели заклучоци за одделни прашања. Така, за визионерството на Његош тој е дециден: „Ние не сме сигурни дали природно ја наследил или можеби спонтано или искуствено ја стекнал, но повеќе од убедени сме дека Његош ја поседувал таинствената способност за патување низ времето“. За Андриќ ќе констатира дека неговото дело е своевидна синтеза меѓу традиционалните и модерните струења во книжевноста, а за

драмите на Црњански дека не се многу резултатни и дека тој не се оствари така високо ни како драмски писател ни како театарски критичар, имајќи ги предвид, се разбира, успехите коишто тој ги постигна со поезијата и особено со своето романескно творештво.

Веќе во вториот дел од книгава со заглавие „Општи и индивидуални имаголошки позиции“ авторот го елаборира глобалното прашање за присутноста на Македонија и Македонците во книжевноста и културите на другите јужнословенски народи врз конкретни книжевни, но и историски дела. Во таа смисла, Радически се занимава со следниве конкретни теми: „Словенечките литературно-културни интересирања за Македонија од времето на Св. Кирил и Методиј до крајот на XIX век“, „Македонија кај хрватските писатели од XVI до XVIII век“, „Македонија и Македонците во делото на Сима Милутиновиќ Сарајлија“, „Марко Миљанов на македонски јазик“, „Мотивите и поимите од Македонија во поезијата на Алекса Шантиќ и Јован Дучиќ“, „Македонските мотиви на Милутин Боиќ“, „Македонија во творештвото на Растко Петровиќ“, „Македонија во патописната проза на Камил Сијариќ“, „Душан Костиќ и Македонија“. Во овој дел од книгава е поместена и една студија за југословенските литературно-аналитички опсервации на Гане Тодоровски. Проследувањето на словенечко-македонските врски авторот го започнува со времето на Св. Кирил и Методиј, со нивната Моравска мисија, за што најдобро сведоштво е најстариот споменик на писмената традиција кај Словенците, таканаречените Брижински или Фрајзиншки споменици кои се однесуваат на мисијата во Моравија и Панонија, но и на Св. Климент Охридски. Радически го засведочува и присуството на Марко Крале во словенечкиот фолклор што се одразува и врз Примож Трубар, зачетникот на новата словенечка книжевност. Натаму, авторот го проследува присуството на Македонија кај многу други словенечки книжевници, фолклористи и лингвисти. Меѓу другото, овде се нуди податокот за препевот на речиси половината песни од Зборникот на браќата Миладиновци на словенечки јазик, што во 19 век го реализирал словенечкиот свештеник и лексикограф Штефан Коцијанчич. Во врска со прашањето за присутноста на Македонија кај хрватските писатели од 16 до 18 век, авторот го започнува прегледот со Винко Прибоевиќ и тоа со спомнувањето на Александар Македонски и Филип Втори. Натаму се елаборира прашањето за присутноста на Македонија кај повеќе хрватски автори како што се Иван Гундулиќ, Антун Вrameц, Мавро

Орбини, Филип Грабовац, Андрија Качиќ Миочиќ, Матија Антун Рељковиќ и други. Би го издвоиле од оваа група особено текстот за присуството на Македонија во творештвото на Растко Петровиќ кој не само во своите патописи, туку и во своите раскази како да е опседнат од Македонија. Растко Петровиќ, всушност, е вљубеник во старините, односно во паганството кај луѓето од овие простори, но тој е исто така вљубеник и во природните убавини на Македонија. Во патописите тој со воодушевување пишува за Охрид и за Охридското Езеро, а од расказите, како што наведува Радически, на Македонија ѝ се посветени првенствено *Пусџињак и меденица* и *За кичевско, за македонско*. Но, Македонија е присутна и во поезијата и во есеите на Петровиќ. Затоа Радически заклучува: „Големата, екстатичната негова заљубеност во македонската земја и народ, не само што ни дава за право, туку и нè обврзува да ги откриваме тие понекогаш тешко забележливи елементи во неговото творештво и да зборуваме за Македонија во неговите дела“. Во патописната проза на Камил Сијариќ, пак, е најприсутен градот Скопје, а кај Душан Костиќ Охрид и Струга.

Студиите кои го сочинуваат третиот дел („Паралелни читања“) од книгава се работени со примена на споредбениот, односно компаративниот книжевно-историски и книжевно-теориски метод. Станува збор за книжевни истражувања во кои се трага по идентични сегменти кај двајца или повеќе книжевни автори. Радически овде врши неколку, како што тој ги нарекува, паралели: Конески - Андриќ; Абрашевиќ - Смирненски; Косовел - Караманов, но и една невообичаена паралела Јовков - јужнословенски книжевен контекст. За Конески и Андриќ уште во старт авторот на оваа книга ќе потенцира: „Уметничката и научната актива, па дури и мисловноста и природата на Блаже Конески, често ми наликува не само на творечката и мисловната активност, туку и на индивидуалната човечка природа на Иво Андриќ“. Радически посебно ја споредува таканаречената дневничко-творечка актива на двајцата автори при што се повикува на нивни експликации. Андриќ за дневникот вели: „Дневникот е обид да се заобиколи смртта и исчезнувањето и во бескрај да се продолжи животот на духовно и физички докрајчениот и изнемоштен човек. Мемоарите се уште полоши“. Конески е подециден: „Јас никогаш не сум водел дневник. Таков навик не се беше создал кај мене“. Сепак, Радически имплицитно потврдува дека делото „Крајпатни знаци“ на Андриќ и „Дневник по многу години“ на Конески содржат во себе одредени

автобиографски, односно дневнички елементи. Мошне е интересен споредбениот податок за улогата на Коста Абраш(евик) во српската и за улогата на Христо Смирненски во бугарската книжевност. Имено, како што наведува Радически, Коста Абраш ги постави основите на пролетерската поезија во српската литература, а Христо Смирненски ги постави основите на пролетерската поезија во бугарската литература. Ако кон ова се додаде податокот дека двајцата му припаѓаат на трет народ, односно дека двајцата се Македонци, тогаш е сосема јасно дека со ова се отвора едно болно прашање од историјата на македонската книжевност и воопшто од историјата на македонскиот народ, а тоа е „двodomноста“ на бројни македонски автори кои живееле и твореле пред кодификацијата на македонскиот литературен јазик. Сигурно дека овие автори ѝ припаѓаат и на македонската литература која во тоа време, како што потенцира Радически, не беше застаната на своја почва и на свои нозе. Но, авторот на книгава, сепак, заклучува: „Тие се создавачи и носители на врзовните ткива меѓу македонската и српската, односно меѓу македонската и бугарската, а зошто да не и меѓу српската и бугарската литература“. Како доминантни творечки елементи кои ја овозможуваат паралелата Среќко Косовел - Ацо Караманов се наведуваат бунтот и лирските опсесии во поезијата на овие двајца автори, па дури се оди и во едно дијахрониско поврзување - фактот што двајцата автори живееле мошне кратко. Во студијата за бугарскиот литерат Јордан Јовков, пак, се врши една аналитично-дескриптивна компарација меѓу овој и повеќе автори од јужнословенскиот книжевен ареал.

И, конечно, четвртиот дел од „Патишта и крстопати“ со наслов „Критички разгледи и релации“ претставува збир од дваесетина рецензии за книги кои на свој начин го демонстрираат меѓусебното преплетување на јужнословенските книжевности. Така, Радически овде се осврнува на десеттомниот избор од македонската литература на српски јазик во 1977 и 1978 година, на Зборникот од трудови за

Иво Андриќ од 1979 година, на „Книжевни огледи и студии“ од Владета Вуковиќ, на „Македонија и Словенија“ од Христо Андонов Полјански, на „Приближувања“ од Георги Сталев, на „Неодложни љубопитства“ од Гане Тодоровски, на „Дијалог со делото“ од Радомир Ивановиќ, на неколку поетски остварувања од македонски автори преведени на други јужнословенски јазици и од некои јужнословенски автори преведени на македонски јазик и слично. Овој дел од книгата, во основа, ги покажува врските меѓу јужнословенските книжевности на полето на преведувачко-издавачката дејност.

Книгата „Патишта и крстопати“ од Науме Радически покажува и докажува дека секоја национална книжевност нужно кореспондира со другите национални книжевности, особено со оние кои ѝ се блиски и од географски и од историски и од културолошки аспект. Контактите со другите книжевности не само што се неизбежни, туку се и продуктивни и на најилустративен начин ја покажуваат универзалноста на книжевното творештво. Оваа книга на Радически ги елаборира книжевните врски на повеќе национални книжевности кои се сродни по многу нешта и кои во многу нешта се допираат, па дури и се преплетуваат. Македонската книжевност и култура воопшто во тие рамки не само што си го нашла своето место, туку и во одредени периоди и тоа како влијаела продуктивно врз преостанатите, условно кажано, јужнословенски книжевности. Ако лингвистите покажаа и докажаа дека јазичниот пуризам го уназадува дури и најдоминатниот светски јазик, тогаш оваа книга на Радически практично покажува дека евентуалниот книжевен пуризам буквално би ја уништил која и да национална книжевност. Тоа, секако, значи дека книгата „Патишта и крстопати“ од Науме Радически, која сосема заслужено ја доби наградата „Димитар Митрев“, заслужува читателско внимание и прочит.

Ранко Младеноски